

הרב ירחמיאל ישראל יצחק הלפרין

מחבר ספר 'לכבוד ולתפארת'

בני ברק

מדוע לא נכתבה טבילת נדה ויולדת בתורה שבכתב?

א.

פליאה נשגבה מנסרת כאלף שנה בהיכלי התורה ומחכה לפתרונה, מפני מה לא נכתב בתורה חיוב טבילת נדה ויולדת, הבאים להטהר מטומאתם. ולא זו בלבד אלא שאף במדרשי חז"ל כמעט לא מצאנו התייחסות ברורה לדרוש את חיוב הטהרה.

בשונה מסדר הטהרה מכל הטומאות עליהם ציוותה התורה: "ורחץ במים", הרי שדווקא בטומאות חמורות אלו שתקה התורה. והמפתיע הוא שעל האדם הנוגע בנדה וזבה יש ציווי מפורש לרחוץ במים כדי להיטהר, האם יתכן שהנוגע בנדה והזבה חמור יותר ממנה עצמה? את המקורות המדרשיים שכתבו הראשונים לחיוב טבילה לנדה סיכמו האור זרוע (סימן שד"מ), והחתם סופר (יו"ד סימן קצ"ג).

נסכם את שיטות הראשונים בנושא בלשונו של בעל התורה תמימה (ויקרא פרק ט"ו הערה קל"ט):

"והדוה בנדתה – תניא ... עד שבא ר"ע ולימד ... אלא מה אני מקיים והדוה בנדתה, בנדתה תהא עד שתבא במים" (שבת ס"ד:). – ר"ל עד שתטבול.

ועיין בתוספות (יומא ע"ח. וחגיגה י"א). שכתבו דמכאן מקור לטבילת נדה מן התורה, דזולת מקור זה לא מעינינו רמז בתורה.

ובהלכות גדולות כתוב דילפינן זה בק"ו ממגעה שצריך טבילה כמבואר בפרשה זו, אם כן כל שכן היא עצמה. והתוס' ערערו על מקור זה, דאין ראיה מצורך טבילה לטהרות, דכמה חומרות יש בטהרות.

ורבינו תם כתב דנפקא לן זה מהא דדרשינן בע"ז (ע"ה:): על הפסוק דפרשת חקת 'אך במי נדה יתחטא, מים שהנדה טובלת בהן, וכמה הם מ' סאה'.

ורמב"ם (פ"ג ה"ד מאסורי ביאה) כתב המקור על פי התורת כהנים מהא דכתיב בבעל קרי זרצו במים, זה בנין אב לכל טמא שהוא בטומאתו עד שיטבול' [ולפנינו בתו"כ לא מצאתי דרשה זו וחסרה היא אצלנו].

אמנם לכל הפירושים מאד מאד הדבר קשה בעיני, כי עיקר גדול כזה כטבילת נדה לא תפרש התורה רק ברמז דק וקל. ויותר מזה קשה לי לדעת התוס' דילפינן זה מדרשת ר"ע שלפנינו בנדתה תהא עד שתבא במים, א"כ איפוא יהיה מרומז זה בתורה לדעת הזקנים דס"ל דהלשון והדוה בנדתה בא לענין אחר כמבואר.

ומה שנראה בזה דכיון דכתיב כאן בנדה ואחר תטהר, והיינו שתעשה פעולת טהרה, ועיקר שם טהרה לא יונח כי אם על הטבילה במקוה או בנהר, וראיה לזה ממש"כ בנעמן (מ"ב ה') שאמר לו אלישע לך ורחץ בשרך בירדן כתיב בתריה וילך ויטבול. והנה קשה מאין למד נעמן שצריך לטבול והא הוא אמר לו רק שירחץ בשרו, ורחיצה אינו במובן כלל טבילה, אלא מבואר עוד בענין שאמר לו עוד לך וטהר, ולכן הלך וטבל, ומבואר שלשון טהרה מורה על טבילה, וא"כ כשכתבה התורה כאן ואחר תטהר, הוא כמו שכתוב מפורש ואחר תטבול, ודו"ק".

אך גם אחרי פירושו, הדברים עדיין צריכים ביאור מפני מה דווקא בטהרה מטומאות אלו לא כתבה התורה במפורש 'ורחץ במים'.

החתם סופר (שם) בסוף סיכום הנושא כתב: "ועדיין צריך עיון, הנלע"ד כתבתי מה שחנני הי"ת ומי שדעתו רחבה מדעתינו יעמיק יותר ושכר הרבה יטול. משה"ק סופר מפפד"מ".

ב.

לפני שנבאר את העניין בסייעתא דשמיא, נקדים הקדמה אחת בביאור ענין "ורחץ במים", שצוותה עליו התורה ולכאורה מחייב הוא רק רחיצה. ואילו חיוב הטבילה במקוה מחובר לקרקע נמסר רק בתורה שבעל פה.

כתב החתם סופר (שו"ת חלק ב' סימן רי"ג):

"ראיתי מקדמון אחד ושכחתי מקומו בעת, דמסברא אמרינן דאיך אמר רחמנא 'ירחץ בשרו במים', הלא המים מתטמאים מהטובל בהם וחוזרים ומטמאים שטובל. ואפילו למ"ד לטמא אחרים לאו דאורייתא רק טומאת עצמן יש בהם, מכל מקום הוי חוקה טפי מפרה אדומה זו שיטהר הטובל ויטמא המים.

אלא על כרחך קרא סמך אסברה חצונה שירחץ במים שאינם מתטמאים והם המבוארים בקרא דאך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור. נמצא כל התנאים שצריך שיהיה טהור ואינו מקבל טומאה דהיינו מה מעין בידי שמים אף מקוה בידי שמים, ודוקא מעין אף בזוחלין ומקוה באשבורן דוקא, וכל כיוצא בזה שאינו מקבל טומאה ויש לו דין מחובר, אותן מים כשרים לזירחץ בשרו במים' אבל כל שחסר אחד מאלו התנאים ומקבל טומאה אין הטמא עולה מטומאתו לטהרה. ועל סברא זו נבנו כל הלכות המקוואות על פסוק זה".

נמצא שעיקר טהרת המים היא ברחיצה בהם¹, אלא שמוכרחים לרחוץ רק במעיין ובור שאינם מקבלים טומאה, להבדיל ממים רגילים שיטמאו וייטמאו בחזרה את הרוחץ בהם (וראה עוד בזה בספר 'בן מלך על התורה' בראשית א מאמרי מבוא עמוד צ"ה, שהוסיף דלכן דרשו חכמים (פסחים טז): את דין הטבילה במקוה דווקא מהפסוק ד'מעייין ובור').

תלמידו הגדול של החתם סופר, בעל מהר"ם א"ש (בספרו אמרי אש יו"ד פ"א), שיער שאותו קדמון הוא המרדכי (הלכות מקוואות רמז תשמ"ה) בשם ר"י (וראה אוסף מקורות על יסוד זה בהערות לספר חיבור לטהרה מהדורת ברוקלין תשס"ו כלל ד' ס"א הערה ד).

ג.

וכעת לביאור העניין.

על דיני הטומאה והטהרה נצטוונו כחלק מגדרי הקדושה המיוחדים לעם ישראל 'ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש'. ועל כן על כל הקרב לכלוך הסיאוב והמיאוס המסוימים, עליהם צוותה תורה, לרחוץ ולהתנקות.

בדרך כלל הקירבה לטומאה אינה משאירה רושם ולכלוך ממשי על הגוף, אלא רק השפעה על הנפש והרגש. בולטים הם משפחת הטומאות היוצאות מהגוף - זב וזבה בעל קרי נדה ויולדת, שהם טומאות ממשיות בגוף האדם.

אך גם בתוך משפחת הטומאות היוצאות מהגוף - רק נדה זבה ויולדת, שהם הטומאות בהם לא הזכירה התורה 'ורחץ במים', משאירים לכלוך מציאותי (גשמי) על הגוף ומצריכים רחיצה לפי כללי ההיגיינה הבסיסים שבין בני האדם, גויים כיהודים. נמצא ש'ורחץ במים' של טומאות אלו לא שייך לכללי הקדושה המיוחדים והמחודשים של עם ישראל, אלא לרחיצה הפשוטה הטבעית והאנושית של בני אדם עליהם לא צריכה התורה לצוות².

¹ ואפשר שמגדר 'ורחץ במים' ללא דין מעיין ובור למדו חכמים דין ט' קבין לטהרת בעל קרי לתורה ותפילה (שהארכתי בו במקו"א), על פי דברי המאירי (ברכות כב, וכן כתבו עוד ראשונים) בביאור מהות שיעור זה: "שכך שיערו שכל הגוף עולה בהם דרך נתינה".

² יש לציין לפרשת דוד ובת שבע (שמואל ב' פרק י"א), שם נאמר על בת שבע שהייתה "רוחצת מעל הגג", אחר כך נאמר עליה שהייתה "מתקדשת מטומאתה" ואחר כך "ותאמר הרה אנכי", ופירשו המפרשים (עיין רד"ק ורלב"ג) שהיא רחצה מטומאת נדתה. מכאן מקור לכך שמאז ומעולם נהגו הנשים לרחוץ מנידתן. ויל"ע עוד אם רק רחצה כפשט המקרא, או דלמא טבלה במים שאובין שכשרים מהתורה לדעת הרבה ראשונים, או שהיה לה מאגר מי גשמים, וראה במפרשים על הנביא שפירשו שרחצה בתוך ביתה ורק דוד היה על הגג, ומאי דך מרשב"ם (פסחים קי"ג). נראה שאף היא רחצה על הגג.

וראה בשם הגדולים לחיד"א (גדולים מ קנ) שהעתיק את דברי מהר"י פראג"י שכתב: "ובוא וראה גדולת מעשה הרמב"ם שעיקר דירת הרמב"ם היתה פה נא אמון בתחלת ביאתו לארץ מצרים, ובזמנו היה קהל ישראל שבארץ מצרים מעט מזער כנגד הקראים עד שכמעט רוב קהל מצרים היו נוטים אחר מעשה הקראים עד שכמעט בטלה מהם טבילת נדה במי מקוה, וכשראה כך עקר דירתו מנא אמון והלך ונתישב במצרים והחזיר כל קהל מצרים לדרך תורת משה. ומה שקבלנו ממנו, ותקן שכל אשה תשבע בנקיטת חפץ שתטבול לנדתה במי מקוה שיש בו מ' סאה וכותבים בכתובה וקבלה על עצמה בש"ח בק"ח שתטבול וכו'. נמצא דהרמב"ם רבם של ארץ מצרים שלמדם תורה וחייבים ללכת אחר דבריו עכ"ל". ולתשובת הרמב"ם עצמו ראה בשו"ת הרמב"ם (מהדורת מכון י-ם) נשים ס"י קס"ד.

מה שאין כן הנוגע בזבה ונדה, אינו מלוכלך בעצם, ולכן יש צורך לתורה לחדש ולהדגיש כי עליו מצד גדרי הקדושה לרחוץ במים ולהיטהר.

זו הסיבה שלא הוצרכה התורה לכתוב את דין הרחיצה בטומאות אלו, ולמעשה אנו לומדים אותם בדרכי הדרש השונות כפי שכתבו הראשונים.

[אכן כל הנ"ל אמור בטומאת הנדה לדבי הלכות טומאה וטהרה, ולגבי איסור נדה לבעלה שאף הוא פוקע רק בטבילה, יש לומר שהרי נדה היא: א. ערווה. ב. טמאה. וכשהתורה מגדירה את הערווה שבה היא תולה אותה בטומאה שלה (ראה ויקרא י"ח י"ט), לפיכך הבינו חכמים שהטהרה לבעלה תלויה בטהרה בכלל, אף שהיה מקום לחלק ולומר שלגבי בעלה סגי בזה שאינה מסואבת בדמים].

ד.

על יסוד זה שענייני "דרך ארץ" שקדמה לתורה מרוב פשיטותם והיותם חלק ממהות האדם היסודית לא נכתבו בתורה, ראה בספר בן מלך על התורה מאמרי מבוא (עמוד קיב), שהביא כמה דוגמאות לדינים שכאלו (ירושת הבן, טומאת כהן לאשתו, אכילת בשר אדם, מהלך בשוק ערום), ועליהם יש להוסיף עוד³.

דוגמא לדבר מצאנו לגבי איסור התורה לאכול עכבר, עליו כתב רש"י בביאור דברי הגמרא (ע"ז ס"ח: אמנם ראה תוספות שחלקו): "דהא מימאיס - ובלאו אזהרה בדילין אינשי מיניה ולמה ליה דאזהר רחמנא עליה". ובהמשך: "שהרי מאוס הוא ובדילי אינשי ממגעו למה ליה דאזהר רחמנא עליה".

הרמב"ן בריש משפטים הגדיר את המצווה על אדם לזון בניו ובנותיו הקטנים, שלא כתובה בתורה במפורש, כמחוייבת מדיני "דרך ארץ" (וכתב כן על עוד מצוות שנהגו בקרב כל העמים הקדמונים כחלק מסדר העולם. ראה דבריו לגבי כתובה לאשה נשואה בבראשית כה א').

אפשר שגם חובת כיסוי הראש לאשה שנלמדת בדרשה מהפסוק הנאמר בסוטה בדרך שלילה "ופרע ראש האשה", יסודה מהלכות דרך ארץ ולא הוצרכה התורה ללמד זאת לישראל.

ונעתיק מדברי רבי צדוק הכהן מלובלין, שחיוק את הדברים האמורים, על עוד עניין שהיה על התורה לכאורה להזכירו:

"בכל התורה כולה לא נזכר בפירוש עוון דהוצאת זרע לבטלה רק נזכר שנענשו דור המבול וער ועונן ... כי לא היה אפשר לכתוב האיסור בפירוש מאחר שהשם יתברך יסד בטבע העולם שיארע זה גם כן לאדם באונס ויהיה צעקה גדולה על מה עשה ה' ככה לנו

³ ידועים דברי רבי חיים ויטאל בשערי קדושה ש"ב על כל ענייני מידות שהם הבסיס לתורה ולפיכך לא נכתבו בה. ובהגדרת הדינים המחויבים מצד השכל לפני מתן תורה ראה בהקדמת רבינו ניסים לתלמוד בבלי. אמנם הדוגמאות שהובאו למעלה אינם מאלו שהם היסוד והבסיס לתורה, אלא מאלו שבגדר 'דרך ארץ' שקדמה לתורה, ודוק.

להכשילנו. רק הניחה תורה דבר זה ללמוד דבר זה ממצוות בן נח דמודבק באשתו כמו דמיעטיה אשת חבירו הכי נמי כל שלא באשתו, וכל מצוות בן נח הוא מכלל דרך ארץ שקדמו לתורה וכן דבר זה גם כן מדרך ארץ, דיש לידע מעצמו שאינו מדרך ארץ לעשות כן, וכל הבעלי חיים אין עושים כן ואין לצאת מישוב העולם [ובזה יובן מה שאמרו בפרק מי שמתו (ברכות כ"ב א) דבעל קרי שונה בהלכות דרך ארץ ואין כאן מקומו]. והנה דרך ארץ קדמה לתורה ובתנא דבי אליהו רבה (ריש פרק א') נקרא דרך ארץ דרך עץ החיים עיין שם ... ומי שאינו בדרך ארץ אי אפשר להגיע⁴ (צדקת הצדיק אות קכ"א).

⁴ בגדר ההלכתי של האיסור ראה בספרו תקנת השבין סימן ט"ו שהוכיח מהראשונים כי איסור זה הינו מדרבנן ובדרך אסמכתא מהפסוק [ועיקר חומרתו הוא לעניין ההתרחקות מה', אך לא בגדר ההלכתי של האיסור], ובמהות האיסור כתב כדעת תוספות שהוא מצד ביטול פריה ורביה (והארכתי בזה במקו"א).